

MARIA LÄHTEENMÄKI

Alaska Highwaylta Arkangeliin

Näkökulmia pohjoisten alueiden historiaan

Pohjoisten alueiden tutkimus on viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana vakiinnuttanut asemansa omaksi vahvaksi tutkimusgenrekseen etenkin kanadalaisessa historiانتutkimuksessa. Pohjoismaiden ja Venäjän pohjoisten alueiden tutkimuksessa ”pohjoista” problematisoiva lähestymistapa on sen sijaan yllättävän niukkaa.

■ Katsauksessani keskityn tarkastelemaan ”pohjoista” ennen muuta maantieteellisen määrittelyn kautta.¹ Se, mikä alue katsotaan kuuluvaksi pohjoiseen tai sirkumpolaariseen arktiseen alueeseen on suhteellista. Kanadassa pohjoisen etelärajana on pidetty 55–60 pohjoista leveysastetta. Venäjällä pohjoinen käsittää Kanadan tavoin hyvin laajan alueen. Siihen lasketaan kuuluvaksi 60. leveysasteen pohjoispuoliset alueet eli seutu Pietarista Kuolan niemimaalle ja Suomen itärajalta Beringin salmelle. Myös Etelä-Euroopan näkökulmasta 60. leveysaste pohjoisen rajana on vakiintunut.

Pohjoismaissa pohjoisen etelärajana on sen sijaan pidetty joko napapiiriä tai Oulun, Norrbottenin ja Nordlandin läänien eteläisiä rajoja: muutenhan Suomi kokonaisuudessaan, Norja Osloa ja Ruotsi Tukholmaa myöten tulisi mieltää ”pohjoiseksi”, mikä kuulostaa kansallisesta näkökulmasta arvioituna kohtalaisen vieraalta.

Nation of the North

R. Douglas Francis ja Donald B. Smith toteavat yksiselitteisesti teoksen *Readings in Canadian History* esipuheessa vuonna 1982, että ”pohjoinen” on tärkeä osa Kanadaa: symbolisesti se on ollut inspiraation lähde rakennettaessa mielikuvaa kanadalaisista

nimenomaan pohjoisena kansana. Fyysisesti se käsittää lähes puolet Kanadan maa-alueesta ja sen luonnonvaroista. Näistä seikoista huolimatta – tekijät huomauttavat – tutkimuksellinen intressi Kanadan pohjoiseen on ollut laimeaa. Ainoastaan niiltä osin, kun on ollut tarvetta selvittää Pohjois-Kanadan taloudellista hyödyntämistä, on se päässyt tutkimuskohteeksi.

Francisin ja Smithin toimittamassa teoksessa pohjoista avataan uusien näkökulmien kautta ”historia nyt” -periaatteella. Artikkeleissa käsitellään pohjoiseen kytkettyjä mielikuvia, pohjoisessa asuvien monien kansojen ja väestöryhmien historiaa, pohjoista intohimon kohteena ja pohjoinen vs. etelä -diktomiaa. 1970- ja 1980-luvulla Kanadassa julkaistiin monia pohjoisia alueita koskevia perustutkimuksia. Muun muassa vuonna 1978 ilmestyivät Robert McGheen *Canadian Arctic Prehistory* ja Alan Cooken ja Clive Hollandin *The Exploration of Northern Canada, 500 to 1920*.

Traditionaalissa esityksissä, kuten vuonna 1953 ilmestyneessä D. M. LeBourdaisin *Nation of the North* Kanadan historia alkaa vasta sitten, kun eurooppalaiset saapuvat maahan. Myös William C. Wondersin toimittamassa *Canada's Changing North* (1971) tai R. Douglas Francisin *Discovery of the North* (1986) Kanadan pohjoinen avautuu silmiemme eteen kolonialistien eli brittien ja amerikkalaisten kauppakomppanioiden, turkiskauppiain, tutkimusmatkailijoiden ja kullan perässä tulleiden siirtolaisten kokemusten kautta. Kolonialistinen diskurssi onkin ollut viime vuosikymmeninä yksi suosituimmista lähestymistavoista Kanadan pohjoisten alueiden tutkimuksessa.

Pohjoisen tuloa historiantutkimuksen kohteeksi aikaisempaa voimallisemmin juuri 1970-luvulla voidaan selittää yhtäältä Kanadan pohjoisten alueiden taloudellisen re-

1. Viime vuosina suosittuja tarkastelukulmia pohjoiseen ovat olleet pohjoiseen liitettyjen mielikuvien tutkiminen, pohjoisen imaginaaristen rajojen analyysi sekä pohjoisen merkityksen arvioiminen menneisyyden tutkimusmatkailijoiden silmin. Mm. Rob Shields (1991) *Places on the Margin*, New York, ja Pär Eliasson (1999) *Plantsens blick: vetenskapsakademiens och den natural-historiska resa 1790–1840*, Umeå universitet.

sursien (so. kaasu- ja öljykenttien) merkityksen kasvulla, mutta myös kiinnostuksen heräämisellä 1800-luvulla kolonisoitujen alueiden ja alistettuja alkuperäiskansojen omaan historiaan. Käsitteet, kuten ”frontier” ja ”north”, määriteltiin nyt pohjoisen omilla ehdoilla; rajamaa muuttui kotimaaksi, löytämisen historia muuttui valloittamisen ja valistaminen alistamisen historiaksi. Pohjoinen elämäntapa, etnisten ryhmien poikkeavat intressit, monikulttuurisuus, mentaliteetti ja identiteetti suhteessa kansallisvaltio-Kanadaan ja nationalistiseen historian tutkimuksen traditioon nousivat keskeisiksi tutkimuskohteiksi etenkin 1980-luvulla. Pohjoinen osana etelää -lähtökohta on nähtävissä muun muassa vuonna 1986 ilmestyneessä David Tarasin teoksessa *A passion of identity*. Teoksen korjatussa kolmannessa painoksessa (1996) Taras epäilee omaa 1980-luvun optimismiaan Kanadan pysymisestä yhtenäisenä: maan alueellista yhtenäisyyttä ovat höllentäneet hänen mukaansa muun muassa sosiaalisten verkostojen höltyminen ja talouden kasvuongelmat.²

Valtaväestön ja alkuperäiskansojen suhdetta kuvaavista ja analysoivista lukuisista tutkimuksista mainittakoon eräs alan merkkiteos, Robin Fisherin *Contact and conflict. Indian-European relations in British Columbia*, joka ilmestyi vuonna 1977. Esipuheessaan Fisher toteaa, ettei vastaanlaisia tutkimuksia ole ilmestynyt kuin vasta aivan viime aikoina. Fisherin lähestyminen aiheuttaa sikäli perinteisesti, ettei tutkimuksen keskiössä ole alkuperäiskansa, vaan kahden kulttuurin yhteentörmäys. Kiisteltyjä kysymyksiä suhteiden analyysissä on ollut, mikä on ollut alkuperäiskansojen asema länsimaalaisten kanssa käydyssä kaupassa ja se, missä määrin valkoiset ylipäättään ovat muokanneet pohjoisia yhteisöjä. Nykytutkimuksen mukaan alkuperäiskansat eivät ole olleet niin tietämättömiä ja petettävissä kuin varhaisemmissa tutkimuksissa on annettu ymmärtää, vaan osasivat taitavasti hyödyntää asemaansa.³

Pohjoisista territorioista vastaavia väestöryhmien suhteita analysoivia tutkimuksia on ilmestynyt sittemmin useita. Niistä mainittakoon historioitsija Kenneth Coatesin työt.

Coates on muun muassa ollut toimittamassa teosta *The Modern North. People, Politics and the Rejection of Colonialism* (1989), jossa arvioidaan muun muassa pohjoisen taloudellista hyödyntämistä, etelä-johtoisten yhtiöiden vallankäyttöä pohjoisessa ja kansallisten poliitikkojen vähäistä kiinnostusta pohjoisen probleemoja kohtaan, mutta myös toista, voimistuvaa valtavirtaa eli alkuperäiskansojen omien organisaatioiden vahvistumista, pohjoisen taiteen esiintuloa sekä taloudellisen ja kulttuurisen stabiliteetin etsimistä. Toisessa teoksessaan, *Best left as Indians: Native-White Relations in the Yukon Territory 1840-1973* (1991), Coates asettaa uuden haasteen historian tutkimuksen metodiikalle. Coates esittää, ettei alkuperäiskansojen yhteisöjä, eikä näin ollen myöskään suhteita valkoiisiin, voida tutkia yksinomaan perinteisten kirjallisten lähteiden avulla. Mikäli kuvaa perifeeristen yhteisöjen elämästä, uskonnollisuudesta tai vaikkapa suhteesta luontoon halutaan syventää, on turvauduttava etnohistorialliseen lähestymistapaan. Etnohistoriallisessa tutkimusprosessissa hyödynnetään sekä historian tutkimuksen että antropologisen tutkimuksen lähteitä, menetelmiä ja selitysmalleja kokonaisvaltaisemman kuvan rakentamiseksi tutkimuskohteesta.⁴

Kolonialismista lähtevän tutkimustradition rinnalla toinen suosittu historian tutkimuksen lajityyppi pohjoisista alueista puhuttaessa on tutkimusmatkailijoista kertovat teokset. Kapteeni James Cookin matkat 1770-luvulla aloittivat kilpapurjehduksen Kanadan arktisille rannikoille. Reitinetsinnän kultakauden päätti norjalainen Roald Amundsen löytäessään Luoteisväylän vuosina 1903–06. Toinen kartoittajien invasio eteni maitse lukuisten jokien ja valtaviiden erämaiden läpi. Näistä valloittajista ja heidän retkistään on tehty sittemmin kymmenittäin biografeja ja matkakuvauksiin perustuvia tutkimuksia, joihin kuuluu muun muassa Leslie Neatbyin varhaiset teokset *In Quest of the Northwest Passage* (1958) ja *Conquest of the Last Frontier* (1966). Tähän tutkimustraditioon kytkeytyy myös laaja puolifiktivisten ja popularisoitujen historia-teosten kirjo. Tunnetuimpia lienevät Yuko-

nissa syntyneen historioitsijan Pierre Bertoin ”bestsellerit”, kuten *The Arctic Grail* (1988), jossa esitellään tutkimusmatkailijoiden retkiä 1800-luvun alusta 1900-luvun alkuun. Näillä viihdyttävillä ja hyvin kirjoitetuilla teoksilla on ollut tärkeä merkitys Kanadan pohjoisesta luotuihin stereotyyppioihin kovien miesten ja seikkailujen maana.

Valtaväestön mielikuvat pohjoisesta ennen muuta erämaana perustuvat yksinkertaisesti siihen, että Kanadan pohjoisissa teritorioissa on asunut niin vähän väkeä. Luoteisterritorioissa oli vuonna 1961 asukkaita noin 23 000 ja vuonna 1986 noin 52 000. Vastaavat luvut Klondiken kultamaista tunnetussa Yukonin terrioriossa olivat 14 600 ja 23 500. Väestönkasvu tapahtui pääosin pohjoisen kasvukeskuksissa eli Yukonin pääkaupungissa Whitehorsessa ja Luoteisterritorioiden keskuksessa Yellowknifessa.⁵ Vuoteen 2000 tultaessa Luoteisterritorioissa asui 40 000 ja Yukonissa 33 500 asukasta. Kolmas Kanadan pohjoisiin terriorioihin kuuluva alue on inuiittien hyvin harvaan asuttama Nunavut eli ”Meidän maa”, joka käsittää Hudson Bayltä Jäämereen ulottuvan alueen. Territorio muodostaa peräti viidenneksen Kanadan pinta-alasta ja aluetta luonnehditaan kokonaisuudessaan erämaaksi. Asukkaita siellä oli vuonna 2000 noin 27 000.⁶

Kolmas suosittu aihepiiri Kanadan pohjoisten alueiden historiassa on 1800-luvun loppupuolen kultakuume. Kuvat kultaa etsimään vaeltavien siirtolaisten täyttämistä Cariboo Roadista ja Chilkoot Passista ovat tuttuja kaikille aiheesta kiinnostuneille. Kultaryntäyksen takia Yukonin territorion asema on aivan erityinen pohjois-amerikkalaisessa historiallisessa tietoisuudessa. Klondiken kultakuume on harvoja tapahtumia Kanadan historiassa, joka tunnetaan kaikkialla maailmassa. Myös toisen maailmansodan aikana rakennetulla Alaska Highwaylla on tunnettavuutta ”etelässä”: siihen symboloituu amerikkalaisten ja kanadalaisen jännitteisten suhteiden historia.⁷

Useissa kultaryntäystä käsittelevissä teoksissa on nähtävissä Jack Londonin romaanien peruslataus: kertomus rikastumisen toivossa kaukaa kotoaan vaeltavien siirtolais-

ten ankarasta työstä ja pettymyksistä, harvojen onnesta, kultakylien noususta ja lopuksi autoitumisesta. Tuoreempaa näkökulmaa kultaryntäystudkimukseen antavat pohjoisen elämää gender-näkökulmasta valottavat tutkimukset. Niistä mainittakoon Charlene Porsildin tutkimus *Gamblers and Dreamers. Women, Men and Community in the Klondike* (1998). Se kertoo tavallisten dawsonilaisten arkielämästä ja kaupungin sisäisestä tarkasta hierarkiasta. Keskeisiä käsitteitä hierarkian ymmärtämisessä ovat ”insiders” ja ”outsiders”, me ja muut. Naisten paikkaa kultayhteisössä kuvaa myös Frances Backhousen *Women of the Klondike* (1995).

Pohjoiskalotin koko kuva

Pohjoismaissa tehty pohjoisten alueiden tutkimus on ollut pääsääntöisesti aina näihin päiviin saakka vahvasti kansallisvaltioihin rajautunutta. Norjalaiset ovat tutkineet Pohjois-Norjaa, ruotsalaiset Norrbottenia, suomalaiset Suomen Lappia ja venäläiset Kuolan niemimaata. Kansallisesti suuntautuneessa historiankirjoituksessa alkoi kuitenkin tapahtua repeytymiä 1960-luvulla. Eräs osoitus ajattelutavan muutoksesta oli ”Pohjoiskalotti” -käsitteen keksiminen ja markkinoiminen. Ensimmäisen kerran käsitettä lienee käytetty jo vuonna 1940 Ruotsin valtiopäivillä, mutta virallisesti se hyväksyttiin käyttöön vuonna 1957 Pohjoismaisessa neuvostossa. Poliittisella tasolla nähtiin, että pohjoisilla lääneillä oli yhteisiä intressejä ajettavanaan niin työmarkkinoiden, liikennejärjestelyjen, kulttuurin kuin etnisten vähemmistöjenkin aseman kohentamisessa.⁸

2. David Taras ja Beverly Rasporich (toim.) (1997) *A Passion of Identity. An Introduction to Canadian Studies*, Toronto: ITP Nelson, 1–2.

3. Keskustelu historioitsija John Lutzin kanssa Victorian yliopistossa 15.7.2002.

4. Kenneth Coates (1991) *Best left as Indians: Native-White Relations in the Yukon Territory 1840–1973*. Toronto, xx–xxii.

5. Kenneth Coates – Judith Powell (1989) *The Modern North. People, Politics and the Rejection of Colonialism*, Toronto, 1–3.

6. Roy Geoffrey (2000) *North Canada*, Chalfont St Peter: Bradt Publications, 156, 192, 214.

7. Ks. Coates (1991) xv.

8. Jaana Juvonen, pro gradu -työn käsikirjoitus 2003.

Historiantutkimuksen piirissä vertailevaa tutkimusta koko Pohjoiskalotin alueelta ovat olleet avaamassa siirtolaisuus- ja lestadiolaisuustutkimukset sekä sittemmin saamelaisien historiaa ja kaupankäynnin historiaa käsittävät teokset. Eräs osoitus Pohjoiskalotti-alueen nousemisesta tarkastelunäkökulmaksi on norjalaisen Björn Aarsethin kokoama *Ottar*-lehden teemanumero ”Fra Nordkalottens historie” (1975), jossa tarkastellaan pohjoisen alueen asutusta, kauppaa ja rajapolitiikkaa yli valtakunnan rajojen. Valtaosa aikakauden tutkimuksista on kuitenkin ollut vain rajallisesti Pohjoiskalottia koskevia: pääosin ne käsittelevät kahden maan välejä. Väestön liikkeitä kartoittavista tutkimuksista muun muassa ruotsalaisen Nils Slungan teos *Staten och den finskspråkliga befolkningen i Norrbotten* ilmestyi vuonna 1965. Samuli Onnelan artikkeli *Muurmannin rannan luterilaiset v. 1887–1888* vuonna 1973 ja norjalaisen Einar Niemenväitöskirja *Oppbrudd og tilpassing. Den finske flyttingen til Norge 1845–1884* vuonna 1977. Rovaniemellä kesäkuussa 1980 pidetyn kveeniseminaarin aineiston *Suomalaiset Jäämeren rannalla* toimitti kirjaksi Maija-Liisa Kalhama vuonna 1982 ja Jouko Vahtolan väitöskirja *Tornionjoki- ja Kemijokilaakson asutuksen synty* ilmestyi vuonna 1980. Kaikissa näissä tutkimuksissa liikutaan kahden valtion välillä. Heikoin lenkki näissä vertailevissa tutkimuksissa on ollut Kuolan niemimaalle. Osittain tähän on vaikuttanut kylmän sodan jännite sekä kielij- ja lähdeongelmat.

Lestadiolaisuustutkimuksissa näkökulma on ollut hieman avarampi. 1840-luvulta vaikuttanut lestadiolaisuushan on ollut leimallisesti Pohjoiskalotti-liikettä. Kokonaiskuvan saaminen liikkeen levinneisyydestä ja eri suunnista onkin tehtyjen lukuisten tutkimusten perusteella helppo hahmottaa. Niissä Pohjois-Ruotsin ja Pohjois-Norjan lestadiolaisuutta on verrattu luontevasti Suomen Lapin tilanteeseen. Alan varhaisempia perusteoksia ovat Martti Miettusen väitöskirja *Lestadiolainen herätysliike* (1942), norjalaisen Dagmar Sivertsenin kattava tutkimus *Laestadianismen i Norge* (1955) ja O. Brännströmin *Den laestadianska själä-*

vårdstradition i Sverige under 1800-talet (1962).

Barentsin alueen historiahankkeet etenkin 1990-luvulla ovat avanneet myös Kuolan niemimaata yhteispohjoismaisille tutkijaverkostoille ja täydentäneet Pohjoiskalottista rakentuvaa kuvaa. Tosin niissäkin on nähtävissä vahva kaksinaisuus. Barentsin alueella yhteistyötä on ollut ennen muuta norjalaisten ja venäläisten kesken. Muun muassa pomarien eli venäläisten kauppiaiden ja pohjoisnorjalaisten kauppaa käsitteleviä tutkimuksia on ilmestynyt Norjassa useita. Muun muassa Tromssan Museo julkaisi *Acta Borealia* -vuosikirjassaan teemanumeron pomarikaupasta vuonna 1968 ja laaja artikkelikokoelma *Nord-Norge og Nord-Russland gjennom tusen år* ilmestyi vuonna 1992. Kaupankäynnin historiassa on löydettävissä myös kokonaisvaltaisempia esityksiä. Niistä esimerkkinä olkoon norjalaisen Lars Ivar Hansenin artikkeli *Handel på Nordkalotten Ca. 1550-Ca. 1750* (1987).⁹

Yhteistyötä ovat siivittäneet Pohjoiskalotin historiaa käsittelevät tutkijasymposiumit, joita on pidetty 1970-luvulta lähtien. Sittemmin muun muassa Euroopan Unionin harjoittama tutkimuspolitiikka 1980–90-luvulla on johtanut siihen, että yhteistyö historioitsijoiden kesken myös Pohjoiskalotin alueella on lisääntynyt. Rahoittajahan edellyttää vähintään kolmen eri valtion mukanaoloa rahoittamisessa hankkeissa. Myös Suomen Akatemia on rahoittamassa pohjoisten alueiden tutkimusta, 2000-luvun alussa muun muassa pohjoissuomalaisten muuttoa Ruotsiin käsittelevää hanketta ja Pohjoiskalotin rajanvetojen ja vuorovaikutussuhteiden historiaa kartoittavaa projektia.¹⁰ Mutta kaiken kaikkiaan voidaan kuitenkin sanoa, että sellaista kokonaisvaltaista tutkimusotetta ja ”pohjoisen alueen” käsittämistä tutkimuskohteena sinänsä, kuten Kanadassa, on Pohjoismaissa niukasti.

Osittain tätä ongelmaa voisi poistaa katseen kääntäminen aluetietoisuuden ja -identiteetin analyysiin ja maantieteilijöiden käyttämän regionalismi-käsitteen hyödyntämiseen myös historiantutkimuksessa. Maantieteelliset aluetypitykset voidaan karkeasti jakaa kahteen ryhmään: kansallisiin alueisiin,

joihin kuuluvat sekä historialliset (ns. *identity regions*) että hallinnolliset alueet (ns. *functional regions*) ja ylikansallisiin alueisiin, jotka jakaantuvat niin ikään historiallisiin ja funktionaalisiin alueisiin.¹¹ Nimenomaan ylikansallisten alueiden historiallisten juurien ja toimintaverkostojen avaaminen luo kuvaa Pohjoiskalotista yhtenä toimintayksikkönä.

Tämä ei tarkoita sitä, että Pohjoiskalotin tutkimuksessa pitäisi keskittyä varhaisiin historiallisiin aikaperiodeihin, vaan painopisteen siirtämistä pois kansallisvaltioiden rajojen tirkistysaukoista sosiaalisiin ja muihin toiminnallisiin verkostoihin ja ilmiöihin, jotka ovat olleet läsnä rajoista huolimatta. Suhteutettuna näin saatua tietoa muihin, Kanadan ja Venäjän pohjoisiin alueisiin, voidaan arvioida myös Pohjoiskalotin erityispiirteitä ja yhtäläisyyksiä ”Euroopan pohjoisena”.

Pohjoisten yhteisöjen tutkimisen haasteista

Pohjoisten alueiden väestö koostuu ja on koostunut kymmenistä eri etnisistä ryhmistä ja kulttuureista, mikä asettaa arktisten alueiden historiaa tutkiville omia haasteita. Jos tarkastellaan vertailevasta näkökulmasta Kanadan ja Euroopan pohjoisosissa asuvaa väestöä, on Pohjoiskalotti tiheään asuttua seutua: vuonna 2000 Kanadan kolmessa pohjoisessa territoriossa asui vain runsaat 100 000 asukasta. Samaan aikaan yksistään Norjan kahdessa pohjoisimmassa läänissä Finnmarkenissa ja Tromssassa asukkaita oli noin 220 000. Golf-virran ansiosta ilmasto-olot ja kasvillisuus sekä maisemat ovat alueilla myös hyvin erilaiset, vaikka kummassakin tapauksessa eletään napapiirin pohjoispuolella.

Myös väestöryhmien etninen koostumus poikkeaa monessa suhteessa. Yksistään Pohjoiskalotin alueella kansallisuusryhmiä on lukuisia. Muun muassa Ruotsin Norbotenin läänin väestö on vanhastaan jakaantunut kolmeen ryhmään, Torniojokivarressa asuviin suomalaisiin, tunturialueilla asuviin saamelaisiin ja rannikkoseudulla asuviin ruotsalaisiin. 1800-luvulla Suomen Lapissa pääryhmiä oli kaksi, minkä lisäksi Tornios-

sa oli pieni venäläinen yhteisönsä, Pohjois-Norjassa pääväestöryhmiä oli niin ikään kolme, samoin kuin Kuolan niemimaalla. Tutkimuksen edetessä nämä jaotellut osoittautuvat useimmiten kuitenkin liian ylimalkaiseksi. Yksinomaan saamelaiset jakaantuivat ainakin kolmeen pääryhmään: tunturi-, metsä- ja kalastajasaamelaisiin. Kuolassa saamelaisryhmiä oli 1800-luvun puolivälissä ainakin viisi. Eikä valtaväestökään voida aina käsittää yhdeksi homogeeniseksi ryhmäkseen: esimerkiksi Suomen Keski-Lapin väestöstä suuri osa oli sekäväestöä.

Paitsi väestön heterogeenisuus, heidän elinkeinojensa moninaisuus ja kulttuuriset erityispiirteet monine kielineen, tutkijan on tiedostettava se raaka tosiasia, että ns. tavallisen kansan jälkeensä jättämiä kirjallisia lähteitä on niukasti tai ne ovat pääosin viranomaisten tuottamaa aineistoa. Monet etnisiä pohjoisia yhteisöjä tutkivat historioitsijat ovatkin joutuneet miettimään vakavasti uusia lähestymistapoja ja metodeja tutkimuskohteensa historian hahmottamiseksi niin, että tutkimustuloksena on uskottava ja tutkimuksellisesti kestävä analyysi.

Aikaisemmin mainittu etnohistoria voi olla yksi hedelmällinen lähestymistapa. Etenkin kulttuurintutkijoiden harrastamat kulttuuriekologinen ja etnobiologinen lähestymistapa voivat myös antaa syvyyttä tutkimukseen. Edellinen on käyttökelpoinen tutkittaessa luontaiselinkeinoja, kuten poronhoitoa. Siinä korostuu ihmisen, kulttuurin ja luonnon vuorovaikutteisuus. Jälkimmäinen näkökulma avaa näkymää ihmisen ja ympäristön suhteisiin, ympäristön käyttöön ja ihmisten erilaisiin käsityksiin luonnosta.¹²

Olennainen osa pohjoisten alueiden tutkimusta on keskusta–periferia-suhteiden

9. Teoksessa (1987) *Nordkalotten i en skiftande värld – kulturer utan gränser och stater över gränser*, *Studia Historica Septentrionalia* 14:1, Trejde nordiska symposiet om Nordskandinaviens historia och kultur, Rovaniemi: Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys, 216–243.

10. Ks. <http://www.helsinki.fi/hum/hist/pohjoiskalotti>

11. Tromssan yliopiston historian professori Einar Niemen esitelmä Luleässä 7.11.2002.

12. Ks. Helena Ruotsala Helena (2002) *Muuttuvat palaiset*, Helsinki: Kansatieteellinen Arkisto 49, 68–70.

analyysillä. Periferisten seutujen ja keskusvallan suhteista puhuttaessa kulttuurintutkijat käyttävät delokalisaatio-käsitettä. Sillä tarkoitetaan tilannetta, jossa syrjäiset alueet käsitetään raaka-aineväestöiksi ja joissa päättävältä alueen resursseista on keskuksissa, jolloin paikallisyhteisöt menettävät omien resurssiansa kontrollin.¹³

Historiantutkimuksessa keskusta–periferia-dikotomiaa on arvioitu hallinnollisen ja taloudellisen vallankäytön näkökulmasta. Kulttuurin on aina sidoksissa valtaan. Heikki Ylikankaan ja Kimmo Katajalan talonpoikaiskapinoita käsittelevät tutkimukset kiteytyvät juuri tähän problematiikkaan. Toisaalta ruotsalainen historioitsija Eva Österberg on esittänyt, että menneisyyden paikallisyhteisöt ovat olleet aktiivisia osapuolia keskusvaltaan nähden, eivätkä passiivisia vastaanottajia.¹⁴ Samansuuntaisia tulintoja ovat viime vuosina esittäneet myös kanadalaiset alkuperäisyhteisöjen tutkijat. Pohjoiskalotin osalta pohjoisen periferian ja etelän keskusvallan välisten suhteiden analyysi odottaa vielä tuloaan.

Kolmannen näkökulman keskusta–periferia-suhteisiin antavat lähinnä kielen- ja kulttuurintutkimuksen piirissä tehdyt saamelaitutkimukset, joissa valtaväestön kolonisaatio on useimmiten nähty yksipuolisen kulttuuri-imperialismin historiana. Saamelaisten itsensä tekemisissä töissä on nostettu esiin myös kysymys siitä, kuka ylipäättään voi tehdä tutkimusta alkuperäiskansoista.¹⁵ Tämä puolestaan on johtanut kult-

tuurintutkijoiden harrastaman itsereflektion marssittamiseen tutkimuksiin. On osuvasti väitetty, että kulttuurisen erilaisuuden ja oman erilaisuuden korostaminen on globalisoituvassa ja integroituvassa maailmassa 20. vuosisadan merkittävämpiä historiallisia ilmiöitä. Kulttuurisesti erilaiset ovat siten olemassa ja vieläpä itsensä erilaisiksi tuotamina.¹⁶

Jos pohjoisten ja arktisten alueiden historian tutkija mieli saada syvällisemmän kuvan tutkimuskohteestaan, saa hän kääntää katseensa tutusta historiantutkimuksen metodiikasta lähitieteiden, kuten kulttuurintutkimuksen, maantieteen tai maaseutututkimuksen, puoleen. Tieteidenvälisyys onkin pohjoisten alueiden tutkimuksessa pikemminkin sääntö kuin poikkeus. Kaiken kaikkiaan voidaan sanoa, että vaikka aihepiiriä onkin harrastettu etenkin Kanadassa, on se Pohjoismaiden ja Venäjän pohjoisen osalta vielä kovin kesken: haastavat aiheet odottavat vain ottajiaan. ■

13. Pertti Peltö (1973), ks. Ruotsala (2002) 72.

14. Eva Österberg (1989) 'Bönder och centralmakt i det tidigmoderna Sverige, Konflikt-kompromiss-politisk kultur', *Skandia. Tidskrift för historia* 55/1989, 73–95.

15. Ks. mm. Elina Helander – Kaarina Kailo (toim.) (1999) *Ei alkua ei loppua. Saamelaisten puheenvuoro*, Helsinki: Like.

16. Ks. Jukka Siikala (1997) 'Kulttuurin käsite ja etnografian ongelma', teoksessa Anna Maria Viljanen ja Minna Lahti (toim.) *Kaukaa haettava*, Helsinki: Suomen Antropologinen Seura, 25–26.